

TAKDİM

PSİKİYATRİDE BİR PARADİGMA KAYMASI

İBRAHİM AYLAK

Bu uzun takdim yazısına öncelikle kendi tecrübemle başlamak istiyorum: Yayımladığı kitapları bir süredir ilgiyle takip ettiğim Akademi Yayınları'ndan Talha Dereci, bir gün telefonla bana ulaştı. Telefonda “Depresyon Fenomenolojisi” isimli bir kitabı yayımlamak istediklerini, benden de bir takdim yazısı yazmamı istediğini belirtti. E-posta yoluyla göndermiş olduğu kitabın başlıklarını ve kaynakçasını gördükten sonra hemen kabul ettim. Çünkü gördüğüm kadarıyla kitabın içeriği tam da Türkiye’de eksik olduğunu düşündüğüm meseleleri içeriyordu.

Uzun süredir Türkiye’de özellikle psikiyatri ve psikoloji alanındaki neşriyattan rahatsızım. Gerçekten saygın birkaç kitabı dışarda tutarsak; ülkemizde bu alanda basılanlar ilk olarak anglosakson epistemolojilerin edilgen bir aktarımına dayanan ithal bir ideolojinin “tercümesi” olan ve dolayısıyla bilgi üretiminde bir çoraklığa yol açan kitaplar olmaktadır. Örneğin “travma” kavramı ile ilgili yazılanlar ülkenin savaş, zorunlu göç, ataerkillik gibi can yakıcı somut olgularına lakayt kalıp çocuklukta “ebeveyn tarafından sevilmemeyi” temele almaktadır.

İkinci olarak nozolojik emperyalizmin yol açtığı DSM dogması, psikiyatrik rahatsızlıkların sabit ve değişmez “entiteler” olduğu kabulüne yol açmakta; kitaplarımızda da bunlar sorgulanmaksızın yer almaktadır. Eleştirel psikoloji kitapları da yok değil; ancak -yine bazılarını dışarda tutarsak- bunlar da alana adavetle saldıran, alanı yok etmeye çalışan, yapıcı ya da zenginleştirici olmaktan uzak kitap-

lardır. Söz konusu ifrat ve tefrit arasındaki salınım, alanı -psikoloji/psikiyatri eğitimi de dahil- sığ bir kutuplaşmaya sürüklemektedir.

Üçüncüsü, kitaplardaki öznel deneyim eksikliğidir. Aslında, öznel deneyimin ön plana alındığı psikanaliz temelli kitaplar vardır. Ancak bunlar da Avrupa merkezli bir kültürel, toplumsal ve tarihsel bağlamı -ki psikanalizin doğduğu bağlamdır bu- Türkiye'nin kültü-rüne çevirmekte başarısız olmaktadır ya da bunu önemsememektedir. Öznel deneyimin bilimi olan fenomenolojiyi temel alan kitaplar ise oldukça sınırlıdır. Özetle bu kitaplarda hastalar konuşmaz, konuşsalar da yabancı bir dil ("Batı psikanalizi" dili) ile konuşmaktadır ancak daha çok onlar hakkında konuşulur.

Dördüncüsü, ülkemizde [popüler] psikoloji kitapları, bireyleri toplumun neoliberal işleyişine daha uyumlu kılmaya hizmet eden neoliberal normatif bir aygıt gibi işlev görmektedir. Örneğin istismar ediliyorsa "sınırlarını çizemediğin içindir;" süflü (aşağı tabakada) hissediyorsa güçlü duracak kadar dayanıklılığın yoktur, "özgüven kazanman gerekiyordu;" insanca bir yaşam süremiyorsa bu tam olarak "seninle ilgilidir"; depresyonunun işsizlikle hiç alakası yok, "olumsuz düşüncelerin seni böyle hissettiriyordu."

Son olarak kitaplarımız zihin merkezlidir, beden çoğu zaman yalnızca "belirti üreten araç" olarak görülür. Bedensel deneyim yoktur; beden susturulmuştur, bu da bireyin yalnızca konuşan, düşünen, planlayan bir zihinsel makine gibi kodlanmasına neden olur. Aynı zamanda bu yaklaşım, psikiyatrinin dilsel şiddetini görünmez kılar çünkü kişi ancak "konuşabildiği kadar" anlaşılır.

Yukarıda saydığım durumlar, kitabı okuduğum süre boyunca değerlendirici bir göz olarak bana eşlik etti. Bunun yanında, alan dışından (kitabın yazarı da benim de mezun olduğum Hacettepe Üniversitesi'nden ve kısmen aşına olduğum Sosyoloji Bölümü'nden mezundur) yazarların psikopatoloji hakkında yazdıklarına eleştirel bir gözle yaklaşmak gerekiyordu. Şöyle ki: Çoğu zaman, özellikle felsefeciler, klinik olgulara dair derinlemesine bilgi sahibi olmadan, literatürde sıkça tekrarlanan birkaç sansasyonel örneğe dayanarak genellemelere gidebilmektedir. Sonuçta belli yönleri

abartılmış, diğer önemli yönleri ise gözden kaçırılmış yorumlar ortaya çıkmakta; bu da klinik gerçeklikten kopuk, kafa karıştırıcı açıklamalara yol açmaktadır (Henriksen vd., 2019). Bununla birlikte bu kitap, ana akım psikiyatri literatürü dahil kliniğin içinden çıkmış çalışmaları titizlikle incelemiş ve tezini bu temelde isabetli bir şekilde tartışmaktadır. Dahası psikiyatri ve psikolojideki herhangi bir akımı taltif etmemiş ve hiçbirine imtiyaz vermemiştir; her birini, alanın içinden eleştirilerle gözden geçirmiş ve nihayetinde deneyimi önlemiştir.

Yazar, psikiyatrinin içinde gitgide problematik hâle gelen semptomatolojik ve etiyolojik yaklaşımı eleştirmekle başlamış ve bu yaklaşımlardaki aksaklıkları depresyon üzerinden somut hâle getirmiştir. Bunu yaparken bu yaklaşımları tamamen yok sayan bir yaklaşımdan ziyade eksiklikleri gösteren -belki de- bu eksikliklere çözüm vadeden bir yaklaşım benimsemiştir. Kitabın sonraki bölümlerinde oldukça yetkin bir fenomenoloji ve ontoloji tartışmasına yer vermiştir. Bu açıdan depresyon yaşantısı bakımından gerek *definisyonal* (bir kavramın zorunlu ve yeterli koşullarını belirleme) gerek epistemolojik ve ontolojik açıdan eksiksiz bir kitap durmaktadır önümüzde. Dolayısıyla, yazacağım bir takdim yazısı, psikiyatri gözünden kitabın içeriğini tasdik belki teyit eder nitelikte bir dipnot olacaktır. Evet, psikiyatri gözünden; çünkü yazar, depresyon üzerinden psikiyatrik rahatsızlıkları olan kişilerin “yaşam dünyası”nı¹ oldukça yetkin bir şekilde ele almıştır; ben de aynı fenomenin (psikiyatrik rahatsızlıkların) psikiyatriden nasıl görüldüğünü yani bir “araştırma nesnesi” olarak nasıl tartışıldığını ele almak istiyorum.

Psikiyatri on dokuzuncu yüzyıl başlarında tıbbın himayesi altında kurulmuş, uygulamasına (pratiğine) dayanak olan bilgi ve kuram için hem doğa bilimlerine hem de sosyal bilimlere ihtiyaç duyan yeni ve melez bir disiplindir (Marková ve Berrios, 2012). Bunun anlamı şudur; herhangi bir psikiyatrik bozukluğun belir-

1. Ki “yaşam dünyası” kendilik-farkındalığı, bedenlenme, uzamsallık, zamansallık, yönelimsellik ve öznelarasılık gibi kategorilerle şekillendirilir.